

TYÖELÄMÄ- JA TASA-ARVO- VALIOKUNNAN LAUSUNTO 4/2003 vp

Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2004

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 18 päivänä syyskuuta 2003 lähettänyt hallituksen esityksen vuoden 2004 talousarvioksi (HE 55/2003 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi valtiovarainvaliokuntaan. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 3 momentin nojalla päättänyt antaa toimialaansa koskevan lausunnon talousarvioesityksestä valtiovarainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- ohjelmajohtaja Harri Skog, talousjohtaja Jukka Lumenko, ylijohtaja Marja Merimaa, erikoissuunnittelija Eeva Vattulainen, ylitarkastaja Pentti Lehmijoki, ylitarkastaja Tuija Le-

minen, ylitarkastaja Timo Jokiperä ja ylitarkastaja Heidi Nummela, työministeriö

- johtaja Tarja Heinilä-Hannikainen, laskentapäällikkö Arto Mynttinen ja neuvotteleva virkamies Olli Hämäläinen, sosiaali- ja terveysministeriö
- suunnittelupäällikkö Kirsi Kangaspunta ja ylitarkastaja Jaana Hätälä, opetusministeriö
- ylilääkäri Antti Huunan-Seppälä, Kansaneläkelaitos
- pääjohtaja Jorma Rantanen, Työterveyslaitos
- toimistopäällikkö Taru Neiman, Helsingin kaupunki, Erityissosiaalitoimisto
- erikoissuunnittelija Raija Rantalainen, Etelä-Savon TE-keskus
- ylilääkäri Sakari Tola, Varma-Sampo.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Työllistämistavoitteiden saavuttaminen

Uuden työpolitiikan strategian päätavoitteena on kasvattaa työllisyyttä 100 000 hengellä, nostaa työllisyysaste 70 %:iin ja laskea työttömyysaste 6 %:iin vuoteen 2007 mennessä. Näihin tavoitteisiin ei päästä yksinomaan tai edes pääasiallisesti työvoimapolitiikan keinoin, vaan siihen tarvitaan talous-, vero- ja yhteiskuntapoliittisia toimenpiteitä sekä laajaa poikkihallinnollista

yhteistyötä. Keskeinen merkitys on myös yrittäjyyden edistämisellä.

Valiokunta pitää 100 000 uuden työpaikan tavoitetta tärkeänä. Samalla valiokunta toteaa, että tavoite on erittäin haasteellinen ja sen saavuttaminen edellyttää määrätietoista ponnistelua ja yhteiskunnan eri tahojen saumatonta yhteistyötä. Valiokunta kiirehtii niitä hallitusohjelmaan sisältyviä toimenpiteitä, joilla tavoitetta pystytään merkittävästi edistämään. Tärkeä askel oikeaan suuntaan on sosiaalisia yrityksiä koskeva

lainsäädäntö, jolla odotetaan voitavan edistää kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien vammaisten ja pitkäaikaistyöttömien työllistymistä. Myös työvoimapolitiikan hoitamiseen tarkoitettuja määrärahoja ehdotetaan lisättäväksi 8 %:lla, jotta työttömien ja työttömyysuhan alaisten henkilöiden työmarkkinavalmiuksia voidaan parantaa.

Valiokunta kiinnittää erityistä huomiota määrärahojen kohdentamiseen siten, että ne parantavat tehokkaasti sekä työllistymis- että työllistämismahdollisuuksia.

Valiokunta kiirehtii työllisyyden parantamiseen tähtääviä välillisten työvoimakustannusten alentamiskokeiluja. Valiokunta korostaa tarvetta rohkaista pienyritysten perustamista ja madaltaa pienyritysten kynnystä palkata ensimmäisiä ulkopuolisia työntekijöitä.

Työpolitiikka pyrkii monin keinoin työvoiman tarjonnan lisäämiseen ja muun muassa työttömien työmarkkinavalmiuksien ylläpitämiseen ja parantamiseen. Näiden toimenpiteiden vaikutukset jäävät vähäisiksi, jos työttömille ei ole toimenpiteiden jälkeen tarjolla työpaikkoja. Jotta työpolitiikkaohjelman toimet koetaan mielekkäiksi ja työttömät pystytään motivoimaan osallistumaan toimenpiteisiin, on tärkeää, että myös toimenpiteet työpaikkojen luomiseksi käynnistetään välittömästi.

Rakenteellisen työttömyyden purkaminen

Työvoiman palvelukeskukset

Työvoiman välitys ja vaikeasti työllistyvien palvelut on tarkoitus eriyttää niin, että vaikeimmin työllistettäviä varten perustetaan työvoiman palvelukeskuksia. Vuonna 2004 perustetaan vähintään 10 palvelukeskusta, ja tavoitteena on, että vuonna 2006 niitä olisi 40. Palvelukeskuksiin kootaan työvoimatoimiston, kunnan sosiaali-, terveys- ja nuorisotoimen, Kelan ja muiden palvelujen tuottajien asiantuntemus. Palveluihin sisältyy tarvittaessa kuntoutustoimenpiteitä ja eläkemahdollisuuksien selvittämistä. Valikoitumisen palvelukeskuksen asiakkaaksi on tarkoitus tapahtua työvoimatoimiston ja sosiaali- ja ter-

veys-toimen tekemän palvelutarvearvion perusteella.

Valiokunta pitää moniammatillisten palvelukeskusten perustamista tärkeänä ja katsoo, että niiden avulla voidaan parantaa vaikeasti työllistyvien yksilöllisiä palveluja. Valiokunta korostaa kuitenkin, että palvelujen eriyttäminen ei saa johtaa työttömien leimaantumiseen. Asiakkaiden yksilöllisyyttä ja omaehtoisia valintoja tulee aidosti kunnioittaa niin ohjattaessa heitä palvelukeskuksen asiakkaiksi kuin yksilöllisiä palvelusuunnitelmia laadittaessa ja toteutettaessakin.

Valiokunta korostaa palvelukeskusten tehtävän haasteellisuutta. Onnistuakseen palvelukeskukset tarvitsevat riittävästi osaavaa moniammatillista henkilökuntaa sekä tarvittavat varat ja välineet tehtävänsä menestyksekkääseen hoitamiseen. Tämä edellyttää erityisen huomion kiinnittämistä henkilöstön koulutukseen.

Valtion ja kuntien tukityöllistäminen

Valiokunta kiinnitti vuoden 2003 valtion talousarvioesityksestä antamassaan lausunnossa (TyVL 18/2002 vp) huomiota valtion tukityöllistämiseen ja piti tärkeänä, että valtion työllistäminen palautetaan aikaisemmalle tasolle poistamalla työllistämistä rajoittavat määrälliset kiintiöt. Vuoden 2004 talousarvioesityksessä valtion tukityöllistämistä esitetään lisättäväksi 1 800 työttömästä 2 000 työttömään. Valiokunta toistaa lausunnossa esitetyt näkemykset ja korostaa, että erityisesti syrjäseuduilla valtio on useissa tapauksissa ainoa työllistävä taho, jolla on tarjota sopivia työtilaisuuksia myös kouluttamattomille pitkäaikaistyöttömille. Kun otetaan huomioon työllistämisen vaikutukset sosiaalisesti ja yksilön elämänhallinnan kannalta, on valiokunnan käsityksen mukaan kokonaistaloudellisesti järkevää, että henkilö työllistetään valtiolle ja hänen työpanoksensa saadaan yhteiskunnan käyttöön ja samalla katkaistaan hänen mahdollinen syrjäytymiskehityksensä.

Valiokunta katsoo, että valtion työllistämistä rajoittavat kiintiöt tulee poistaa, jotta työvoimatoimistot ja työvoiman pal-

velukeskukset voivat joustavasti, paikalliset mahdollisuudet ja tarpeet huomioon ottaen huolehtia tukityöpaikkojen järjestämisestä niitä tarvitseville.

Työllistämistä kunnissa ja yksityisellä sektorilla on vaikeuttanut työllistämistuen suhteellisen osuuden pienentyminen palkkakustannuksista. Työllistämistuen taso on ollut 19,85 euroa päivältä vuodesta 1995 lähtien, vaikka palkkataso on noussut. Tämä on vähentänyt halukkuutta työllistämiseen. Valiokunta pitää tärkeänä, että työllistämistuen korottamista selvitetään kuntien ja yksityisten työllistämismahdollisuuksien parantamiseksi.

Osaavan työvoiman saatavuuden turvaaminen

Valiokunta kiinnitti vuoden 2003 talousarvioesityksestä antamassaan lausunnossa huomiota työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen kehittämiseen siten, että koulutuksen hankinnassa painotetaan määrän sijasta laatua ja vaikuttavuutta ja että yhteistyötä yritysten kanssa lisätään. Valiokunta toteaa tyydytyksellä, että vuoden 2004 talousarvioesityksen tavoitteissa korostuvat valiokunnan esittämät painotukset ja myös työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen keskihintaa esitetään nostettavaksi.

Elinikäisen oppimisen edellytysten ja koulutuksellisen tasa-arvon vahvistamista sekä työllisyysasteen parantamista esitetään painotettavaksi myös opetusministeriön hallinnonalalla. Keski-ikäisen aikuisväestön osaamistason nostamiseksi laajennetaan tänä vuonna käynnistynyttä viisivuotista toimenpideohjelmaa (NOSTE), joka on suunnattu ensisijaisesti ilman ammatillista peruskoulutusta oleviin työntekijöihin. Valiokunta pitää NOSTE-ohjelmaa tärkeänä ja ymmärtää myös kohderyhmän rajaamisen merkityksen pyrittäessä ohjelman vaikuttavuuden lisäämiseen.

Valiokunta korostaa kuitenkin, että NOSTE-ohjelman ikään, koulutustaustaan ja työmarkkina-asemaan liittyviä rajoituksia ei saa tulkita niin, että ne estävät henkilöiden tarkoituksenmukaisen osallistumisen heille soveltuviin koulutusohjelmiin.

*Alueellinen työllisyyspolitiikka ja rakenne-
muutospaikkakuntien tukeminen*

Työttömyystilanteessa on suuria alueellisia eroja. Saman TE-keskuksen alueellakin voi olla hyvin erilaisessa tilanteessa olevia kuntia. Viime aikoina on useilta paikkakunnilta tullut huolestuttavia tietoja paikallisesti hyvin merkittävien teollisuuslaitosten toiminnan lopettamisesta tai siirtämisestä ulkomaille. Ison työllistäjän lopettaminen merkitsee pienessä tai keskisuudessa kunnassa työttömien määrän moninkertaistumista ja vie samalla pohjan myös kunnan taloudelta. Valiokunta pitää välttämättömänä, että valtio tukee vaikeuksiin joutunutta aluetta esimerkiksi suuntaamalla sinne investointiavustuksia tällaisissa työmarkkinatilanteen äkillisissä, merkittävässä heikkenemistilanteissa.

Valiokunta korostaa alueiden omaa päätäntävaltaa toimenpiteiden suuntaamisessa niiden omien mahdollisuuksien ja tarpeiden mukaisesti. Talousarvioesityksessä on yhdistetty useita työvoimapolitiikan määrärahoja samalle momentille varojen käytön joustavuuden lisäämiseksi. Valiokunta pitää tätä kehitystä oikeana.

Valiokunta korostaa, että mahdollisuutta rahojen suuntaamiseen alueellisesti tarkoituksenmukaisimmalla tavalla ei tule tulosohjauksen yhteydessä rajoittaa, vaan rahojen käytön joustavuuden tulee näkyä myös työvoimatoimistotasolla.

Vajaakuntoisten pitkäaikaistyöttömien eläkkeet

Pitkäaikaistyöttömien eläke-edellytysten selvittämiseen (ELMA) on ollut vuodesta 2001 lähtien budjetissa määräraha. Määräraha on ollut tähän asti suurten ja keskisuurten työvoimatoimistojen käytössä ja sillä on saatu selvitettyä noin 8 600 työttömän eläke-edellytykset. Myönteisiä eläkepäättöksiä on tullut 2 159 ja kielteisiä 854. Eläkeselvitysten tekemisen ovat kokeneet mielekkääksi sekä asiakkaat että virkailijat, ja siitä on saatu paljon positiivista palautetta.

Talousarvioesityksessä ehdotetaan pitkäaikaistyöttömien eläke-edellytysten selvittämismenettelyn laajentamista koko maahan ja määrän-

rahan lisäämistä siten, että sillä voidaan rahoittaa noin 5 000 selvitystä vuodessa. Valiokunta pitää laajentamista tärkeänä ja korostaa selvitysten edellyttämien voimavarojen turvaamista myös jatkossa. Samalla valiokunta toteaa, että selvitysten laajentuminen kaikkiin työvoimatoimistoihin edellyttää toiminnan piiriin tulevien toimistojen henkilöstön lisäkouluttamista, jotta selvitystyöhön osallistuvilla on edellytykset yhtäältä tunnistaa selvityksen tarpeessa olevat ja toisaalta tuntea eläkelainsäädäntöä riittävästi voidakseen auttaa hakemusten ja valitusten tekemisessä.

Eläkehakemusten hylkäämiseen vaikuttavat eläkelainsäädännön mukaiset työkyvyttömyyseläkkeen saantiedellytykset, jotka eivät kaikin osin kata niitä ongelmia, joita pitkäaikaistyöttömillä on. Eläkelainsäädäntöä on viime vuosina muutettu muun muassa poistamalla työttömyyseläke ja yksilöllinen varhaiseläke. Näiden muutosten seurauksena paineet ottaa työkyvyttömyyseläkkeitä myönnettäessä huomioon erilaisia yksilön tilanteeseen liittyviä kohtuuttomuustekijöitä ovat lisääntyneet. Yksilöllisestä varhaiseläkkeestä luovuttaessa korostettiin, että 60 vuotta täyttäneiden työkyvyttömyyseläkeoikeuden arvioinnissa painotetaan työkyvyttömyyden ammatillista luonnetta silloin, kun ansiotyöura on pitkä ja työn aiheuttama rasittuneisuus ja kuluneisuus ikääntymiseen liittyviin tekijöihin yhdistyneenä tekevät työn jatkamisen kohtuuttomaksi. Kun työttömyyseläke lakkautettiin ja korvattiin laajentamalla ns. lisäpäiväoikeutta, valiokunta kiinnitti lausunnossaan (TyVL 20/2002 vp) huomiota siihen, että lisäpäiväoikeus ei koske kaikkia työttömyyseläkkeen saajaryhmiä ja että yrittäjien, pitkäaikaistyöttömien ja muiden heikennysten kohteeksi joutuvien ryhmien asema tulee turvata muin toimenpitein.

Valiokunta pitää tärkeänä, että työkyvyttömyyseläkkeiden saantiedellytykset ovat mahdollisimman selkeät ja läpinäkyvät ja että lääkäreiden täydennyskoulutuksessa kiinnitetään erityistä huomiota edellytysten tuntemiseen. Näin voi-

daan osaltaan välttää turhia eläkehakemuksia ja hakemusten hylkäämisestä aiheutuvaa turhautumista. Eläkehakemuksen laatimisen sijasta henkilö tulee tällöin ohjata asianmukaisiin kuntoutustoimenpiteisiin.

Valiokunta toteaa, että huomattava osa kaikkein vaikeimmassa asemassa olevista pitkäaikaistyöttömistä kuuluu itsekin suuriin ikäluokkiin eikä näin ollen voi olla työvoimareserviä suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle. Eläkeselvityksiin ohjatuilla on usein kasautunutta huono-osaisuutta, jossa yhdistyvät koulutuksen puute, pitkäaikainen työttömyys, köyhyys, toimintakyvyn rajoittuneisuus, ulkoisen ja sisäisen elämänhallinnan ongelmat, yhteiskunnallisesta osallisuudesta syrjäytyminen ja sosiaalisten verkostojen puute. Sairaus ja vammautuneisuus lisäävät syrjäytymisprosessia ja avuttomuutta hoi-
taa omia asioitaan.

Eläkeselvitysten tekeminen sekä eläkkeiden hakeminen ja hylkäyspäätöksistä valittaminen vaativat runsaasti henkilövoimavaroja ja määrärahoja muun muassa lääkärinlausuntojen hankkimiseen ostopalveluina. Jos tosiasiallisesti työkyvyttömät päästettäisiin erillisillä eläkkeelle, nämä määrärahat ja henkilövoimavarat voitaisiin käyttää tarkoituksenmukaisemmin työkykyisten työttömien työmarkkinavalmiuksien parantamiseen. On arvioitu, että jopa 20 % rakenetyöttömistä ei tosiasiallisesti kykene työhön.

Valiokunta pitää tärkeänä, että löydetään sellaiset kriteerit, joilla työkykynsä menettäneet voidaan päästää eläkkeelle ilman, että samalla syntyy uutta vuotoa työvoimasta. Valiokunnan käsityksen mukaan kriteereihin voisi kuulua vajaakuntoisuuden lisäksi 55 vuoden ikä ja pitkitynyt työttömyys. Näin kertaluonteinen eläkkeelle päästäminen kohdentuisi lähinnä viime vuosikymmenen laman syrjäyttämiin ihmisiin.

Valiokunta kiirehtii vajaakuntoisten, ikääntyneiden pitkäaikaistyöttömien eläkkeelle pääsyä koskevan erillislain valmistelua niin, että laki voi tulla voimaan vuoden 2004 aikana.

Työelämän kehittäminen ja työhyvinvoinnin ylläpitäminen

Työelämän laatu ja työterveyspalvelut

Pyrittäessä eläkkeelle siirtymisiän nostamiseen lähemmäksi vanhuuseläkeikää on tärkeää, että eläkejärjestelmät kannustavat työssä jatkamiseen. Eläkejärjestelmien muuttaminen ei kuitenkaan riitä, jos työnantajat eivät halua pitää töissä ja ottaa töihin ikääntyneitä työntekijöitä. Tarvitaankin paljon ponnistuksia asenteiden muuttamiseksi ja työelämässä pysymisen halun ja edellytysten luomiseksi vanhemmille ikäryhmille. Sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämä VETO-ohjelma monipuolisine toimenpideohjelmineen vuosille 2003—2007 pyrkii edistämään näitä tavoitteita ja parantamaan työelämän vetovoimaa.

Asenteiden muutoksen ohella tarvitaan lainsäädännön ja rakenteiden muuttamista siten, että ne luovat nykyistä paremmat edellytykset ikääntyneiden ja vajaakuntoisten työllistymiselle. Tällainen rakenteellinen este sisältyy esimerkiksi viimeisen työnantajan eläkevastuusäännöksiin. Valiokunta kiirehtii viimeisen työnantajan vastuuta koskevien säännösten muuttamista työeläkelainsäädännössä niin, että työnantaja voi palkata ikääntyneen tai vajaakuntoisen työntekijän ilman riskiä joutua maksamaan suuriakin eläkevastuita, jos henkilö jää hänen palveluksestaan työkyvyttömyyseläkkeelle.

Työelämän laatu on keskeinen tekijä siinä, miten pitkään työntekijät haluavat ja pystyvät pysymään mukana työelämässä. Psykososiaaliset kuormitustekijät työssä ovat yleistyneet 1990-luvulla. Henkilöstösopistukset ja epävarmuus työn jatkumisesta sekä työn vaatavuuden kasvu aiheuttavat suuria paineita työntekijöiden työssä jaksamiselle ja osaamiselle. Työelämän kiihtyvä muutostahti ja kasvavat vaatimukset yhdessä ikääntyneitä työntekijöitä syrjivien asenteiden ja huonon työilmapiirin kanssa asettavat ikääntyneiden oppimis- ja mukautumiskyvyn kovalle koetukselle ja johtavat helposti uupumiseen ja eläkkeelle hakeutumiseen. Ikääntyvien asemaa työelämässä tulisivin parantaa muun muassa kehittämällä johdon koulutusta si-

ten, että lähimmät esimiehet osaisivat yhtäältä arvostaa ikääntyvien työntekijöiden vahvuuksia ja toisaalta ottaa heidän tarpeensa nykyistä paremmin huomioon työtehtäviä ja työolosuhteita sekä työpaikkakoulutusta suunniteltaessa.

Työkykyisen, ammattitaitoisen ja motivoituneen työvoiman turvaamiseksi tarvitaan koulutuksen ja hyvän johtamisen ohella myös työkykyä ylläpitäviä toimenpiteitä. Toimenpiteiden kohdistaminen pelkästään yli 55-vuotiaisiin ei riitä. Kaikki kokemukset ja valmiudet elämänuran ajalta vaikuttavat sopeutumiseen, sairastavuuteen ja työelämään kiinnittymiseen. Keskeinen merkitys on niillä toimilla, joilla vaikutetaan työssä jaksamiseen, työoloihin, työilmapiiriin, työaikajärjestelyihin sekä työn, vapaa-ajan ja perheen yhteensovittamiseen. Työpaikoilla toteutetuilla työkykyä edistävillä toimenpiteillä lisätään henkilöstön hyvinvointia ja parannetaan samalla yrityksen tuottavuutta. Tyky-toimenpiteitä tuleekin lisätä ja tehostaa samalla, kun ne laajennetaan koskemaan koko henkilöstöä.

Pienyritykset muodostavat valtaosan Suomesa toimivista yrityksistä, ja niissä työskentelee tulevaisuudessa enenevä osa työvoimasta. Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 2000 Suomessa toimi 222 774 mikroyritystä (alle 10 henkilöä). Vuonna 1999 työterveyshuollon korvauksia haki vain 16 % alle 10 hengen yrityksistä, kun vähintään 10 henkeä työllistävästä yrityksistä korvauksia haki 90 %. Vain kolmanneksen mikroyrityksissä työskentelevistä työntekijöistä arvioidaan olevan työterveyshuollon piirissä.

Hallitusohjelmassa korostetaan työelämän kehittämisohjelmien laajentamista ottaen huomioon erityisesti pientyöpaikat. Tavoitteena on myös selvittää työterveyshuollon kokonaistilannetta ja kehittämistarpeita.

Valiokunta korostaa työterveyshuollon keskeistä merkitystä työhyvinvoinnin kehittäjänä ja pitää tärkeänä, että työterveydenhuolto saadaan kattamaan kaikki työpaikat. Erityistä huomiota tulee kiinnittää pienyritysten, pienyrityksien ja ammatinharjoittajien saamiseen työterveystoiminnan piiriin. Pienyritykset ja yksinyrittäjät eivät nykyisillä tukijärjestelmillä aina kykene

hankkimaan kipeästi tarvitsemiaan työterveyspalveluja.

Valiokunta pitää tärkeänä, että hallitus selvittää, millä toimenpiteillä työterveyshuolto saadaan pikaisesti kattamaan kaikki työpaikat ja työntekijät.

Terveyspalvelujen järjestäminen työttömille

Pitkäaikaistyöttömien eläkeselvityksissä on tullut esiin paljon tutkimattomia ja hoitamattomia sairauksia kuten pitkälle edenneitä syöpiä, leikkauksella parannettavissa olevia aivokasvaimia, hoitamattomia halvauksia, tunnistamattomia kehitysvammoja ja dementiaa. Päihde- ja mielen-terveysongelmista kärsivillä ei usein ole ollut hoitosuhdetta mihinkään. Yleistä on myös taloudellisesta tilanteesta johtuva lääkkeiden käytön tai muun hoidon laiminlyönti. Varsinkin hammashoito on laiminlyöty. Monien pitkäaikaistyöttömien on todettu tarvitsevan tukea osataksseen käyttää palveluja.

Valiokunta on useissa lausunnoissaan kiinnittänyt huomiota työttömien terveydenhuollon järjestämiseen. Tutkimusten mukaan pitkään työttöminä olleiden sairastavuus on muuta väestöä yleisempää. Pitkäaikaistyöttömien työ- ja työllistymiskyvyn säilyttäminen edellyttäisi työkykyä ylläpitäviä, ehkäisevästi painottuneita palveluja kuten terveystarkastuksia, ohjausta hoitoon ja kuntoutukseen sekä terveyttä ja kuntoa ylläpitäviä toimintoja. Työsuhteessa oleville tällaisia palveluja tarjoaa työterveyshuolto. Valiokunta kiirehtii toimenpiteitä vastaavien palveluiden järjestämiseksi työttömille.

Nuorten yhteiskuntatakuu

Vuonna 2003 nuorten työttömyyden vähentymisen on lähes pysähtynyt. Elokuussa 2003 oli alle 25-vuotiaita työttömiä työnhakijoita 37 600, eli nuorten työttömyysaste on 19,8 %, joka on yleistä työttömyysastetta huonompi ja myös kansainvälisesti katsoen korkea. Vaikeasti työllistyviä nuoria on arvioitu olevan noin 10 000.

Ammattitaidottomilla nuorilla on muita heikommat mahdollisuudet työllistyä. Pelkkä pe-

ruskoulu oli noin 30 %:lla ja ylioppilastutkinto noin 15 %:lla työttömistä nuorista. Nuorista työttömistä lähes 5 000 oli maahanmuuttajia ja 2 300 vajaakuntoisia. Peruskoulun jälkeen noin 7 % eli 4 500 nuorta ei välittömästi jatkanut koulunkäyntiä. Erityisesti siirtyminen peruskoulutuksesta jatkokoulutukseen ja koulutuksesta työmarkkinoille ovat kriittisiä vaiheita nuorten uralla etenemisen kannalta.

Talousarvioesityksen mukaan tavoitteena on järjestää alle 25-vuotiaille työttömille koulutus-, työharjoittelu- tai työpajapaikka 3 kuukauden työttömyyden jälkeen. Julkisen työvoimapolun palvelurakenteen uudistaminen ja työvoiman palvelukeskusten perustaminen mahdollistavat sen, että vaikeimmin työllistyvät nuoret voidaan ohjata palvelukeskuksiin, joissa heille voidaan tarjota työvoimatoimiston palvelujen lisäksi myös sosiaali- ja terveystoimen, nuorisotoimen sekä Kelan palveluja.

Valiokunta pitää nuorisotyöttömyyttä työttömyyden kaikkein huolestuttavimpana muotona. Jokainen koulutuksesta ja työelämästä syrjäytyvä nuori on liikaa sekä inhimillisesti katsottuna nuoren omalta ja hänen läheistensä kannalta että yhteiskunnalle aiheutuvina kustannuksina ja saamatta jäävänä työpanoksena. Valiokunta korostaa erityisesti tarvetta puuttua nuoren ongelmiin mahdollisimman varhain. Jo peruskoulussa tulee pystyä kartoittamaan mahdolliset oppimistai elämänhallintaan liittyvät vaikeudet ja tukea yksilöllisesti niitä nuoria, joilla on vaikeuksia asetettujen oppimistavoitteiden saavuttamisessa. Henkilökohtaisella oppilaanohjauksella tulee huolehtia siitä, että jokaiselle nuorelle löytyy hänelle soveltuva koulutus-, oppisopimustai työpajapaikka.

Valiokunta painottaa kaikkien nuorten yhteiskuntaan sitouttamisen ja syrjäytymisen ehkäisemisen merkitystä. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi valiokunta pitää ensiarvoisen tärkeänä talousarvioesityksen tavoitetta järjestää kaikille alle 25-vuotiaille työttömille koulutus-, työharjoittelu- tai työpajapaikka 3 kuukauden työttömyyden jälkeen. Näitä pyrkimyksiä tukevat talousarvioesityksessä ehdotettu oppisopimuskoulutuksen lisääminen ja työpajatoiminnan vaki-

naistaminen. Niistä on saatu erinomaisia kokemuksia, ja ne ovat auttaneet monia syrjäytymisuhan alaisia nuoria löytämään itselleen soveltuvan tien työhön tai koulutukseen. Työpajatoiminnasta ei tässä vaiheessa ehdoteta säädettäväksi lakia. Valiokunta pitää kuitenkin tärkeänä, että tilannetta seurataan ja tarvittaessa ryhdytään toimiin työpajatoimintaa koskevan lainsäädännön aikaan saamiseksi.

Työministeriö ja opetusministeriö ovat käynnistäneet yhteisen valmistelun työllisyysohjelman nuoria koskevien tavoitteiden toteuttamiseksi. Valiokunta korostaa, että jokaisen nuoren yksilölliseen urasuunnitteluun ja ohjaamiseen hänelle sopivaan koulutukseen, työharjoitteluun tai muulle hänelle soveltuvalla työllistymispolulle tulee suunnata riittävästi voimavaroja. Eriytyisen tärkeää on, että nuorten kanssa työskentelee ammattitaitoista, pysyvää henkilökuntaa, jolla on riittävästi aikaa nuoren yksilölliseen palveluun. Nuoren omaa aktiivisuutta tulee rohkaista ja tukea sekä pyrkiä yhdessä hänen kanssaan kartoittamaan hänen omat taipumuksensa ja mielenkiinnon kohteensa, jolloin myös motivaatio koulutuksen ja työn hankkimiseen löytyy helpommin.

Ennaltaehkäisevään päihde- ja huumetyöhön sekä nuorten päihteiden ja huumeiden käytön tunnistamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tärkeää on myös huolehtia siitä, että tarjolla on riittävästi nuorille suunnattuja päihdehuolto- ja huumevieroituspalveluja ja että näitä palveluja tarvitsevat nuoret saadaan ohjattua palvelujen piiriin.

Siviilipalvelus

Siviilipalveluksen aloittaa vuosittain noin 1 750 miestä. Siviilipalvelus kestää 395 vuorokautta, josta koulutusjakson pituus on 28 vuorokautta. Koulutusjakson jälkeen siviilipalvelusmies määrätään työpalveluun.

Käytännössä miehet joutuvat lähes poikkeuksetta hankkimaan itse palveluspaikkansa. Paikkojen saaminen on vaikeaa. Joka viides siviilipalvelusmies eli noin 350 miestä suorittaaakin työpalveluksensa siviilipalveluskeskuksessa.

Heikon koulutuksen omaavien ja maahanmuuttajataustaisten miesten on ollut erityisen vaikea saada palveluspaikkaa.

Siviilipalveluskeskus ei ole pystynyt riittävässä määrin järjestämään miehille lain edellyttämää yhteiskunnallisesti hyödyllistä työtä (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 55/2003). Näiden ns. legioonalaisten ylläpidosta siviilipalveluskeskuksessa aiheutuu valtiolle merkittäviä kustannuksia.

Viime vuosina siviilipalvelusmiehistä noin 2/3 on ollut kuntien ja 1/5 valtion palveluksessa. Yksityisoikeudellisissa palveluspaikoissa on ollut noin 1/10 siviilipalvelusmiehistä. Lain mukaan siviilipalveluspaikan tulee vastata miehen ruoka-, matka-, terveydenhuolto-, asumis- ja muista ylläpitokustannuksista. Käytännössä kuitenkin vain noin joka toinen siviilipalveluspaikka huolehtii miehen asumiskustannuksista. Useissa tilanteissa palveluspaikan saamisen ehtona on, että mies sitoutuu vastaamaan asumiskustannuksistaan itse. Palveluspaikat eivät ole olleet halukkaita maksamaan asumiskustannuksia, jotka lisäävät miehestä aiheutuvia kustannuksia noin 50 %:lla eli noin 6 000 eurolla. Sekä oikeuskansleri että eduskunnan oikeusasiamies ovat kiinnittäneet asiaan huomiota ja todenneet tilanteen lain vastaiseksi.

Valiokunta pitää tärkeänä, että kaikille siviilipalvelusmiehille järjestetään lain mukainen palveluspaikka. Tehtyjen selvitysten mukaan paikkojen järjestämistä helpottaisi merkittävästi, jos asumiskustannukset korvattaisiin valtion varoista. Valiokunta korostaa siviilipalvelusmiesten yhteiskunnallisesti hyödyllisen työpalveluksen järjestämisen tärkeyttä paitsi yhteiskunnan myös miesten itsensä kannalta. Työpalveluksessa miehet voivat saada kosketuksen työelämään ja hyödyllistä työkokemusta. Palvelus esimerkiksi koulussa, sairaalassa tai päiväkodissa voi myös antaa miehelle virikkeen hakeutua alan koulutukseen, mikä voi osaltaan tasoittaa ammattialojen jakautumista miesten ja naisten alojen kesken.

Palveluspaikan hankkimiseen kuluu nykyisellään kohtuuttoman paljon aikaa, mikä johtaa helposti miehen opintojen aloittamisen tai työelä-

mään siirtymisen viivästyminen useilla kuukausilla. Palveluspaikkojen saannin helpottaminen tukisikin osaltaan hallituksen pyrkimystä nuorten saamiseksi nykyistä nopeammin koulutukseen ja työelämään.

Valiokunta katsoo, että hallituksen tulee ryhtyä toimenpiteisiin siviilipalvelusmiesten asumiskustannusten korvaamiseksi valtion varoista. Palveluspaikan saannin varmistamiseksi valtionhallinnon tulee tarvittaessa ottaa nykyistä suurempi vastuu palveluspaikkojen järjestämisestä.

Sukupuolivaikutusten arviointi ja tasa-arvotyön resurssit

Valiokunta kiinnitti vuoden 2003 talousarvioesityksestä antamassaan lausunnossa huomiota su-

kupuolivaikutusten arvioinnin tärkeyteen niin lakiesityksiä kuin budjettiesitystäkin laadittaessa. Valiokunta toistaa lausunnossa esittämänsä ja toteaa, että tasa-arvoyksikön, tasa-arvovaltuetun toimiston ja tasa-arvoasiain neuvottelukunnan resurssit ovat edelleen täysin riittämättömät sukupuolivaikutusten arviointityön käynnistämisen ja tasa-arvoasioiden asianmukaisen hoidon vaatimiin tehtäviin. Valiokunta pitääkin tärkeänä, että talousarviossa osoitetaan lisää määrärahoja henkilöstön palkkaamiseksi tasa-arvotyöhön.

Lausunto

Lausuntonaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että valtiovarainvaliokunta ottaa huomioon, mitä edellä on esitetty.

Helsingissä 15 päivänä lokakuuta 2003

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Jukka Gustafsson /sd
vpj. Anne Holmlund /kok
jäs. Sari Essayah /kd (osittain)
Susanna Haapoja /kesk
Heidi Hautala /vihr (osittain)
Anneli Kiljunen /sd
Esa Lahtela /sd

Pehr Löfv /r
Riikka Moilanen-Savolainen /kesk
Leena Rauhala /kd
Paula Risikko /kok
Tero Rönni /sd
Jaana Ylä-Mononen /kesk
vjäs. Matti Kauppila /vas.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Ritva Bäckström.